

Bölüm 28

HEMŞİRELİKTE UZAKTAN EĞİTİM

Hicran YILDIZ¹

Canan ARSLAN²

---

1 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü
Hemşirelik İç Hastalıkları Anabilim Dalı ORCID ID: 0000-0003-4241-5231

2 MSC. Öğr.Gör. Canan Arslan İstanbul Ayyansaray Üniversitesi Plato Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0001-7202-9185

Giriş

Çeşitli bilgi ve iletişim teknolojileri insanlar tarafından en son gelişmeleri takip etmek için kullanılmaktadır. Bu durum, günümüzde toplumların “Bilgi toplumu” olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Arthur-Nyarko vd., 2020). Teknolojik gelişmeler, insanların bilgi alma, hizmet ve mal alma ya da hizmet sunma şekillerini, tanı ve tedavi süreçlerini ve eğitim alma biçimlerini değiştirmiştir (Arthur-Nyarko vd., 2020). Geleneksel olan yüz yüze eğitimde, bireylerin çoğu için okula olan uzaklık, mevcut kurum sayısında ve kapasitesindeki azlık, yetersiz sayıda eğitici gibi çeşitli sorunlar bulunmaktadır (Yıldız, 2004). Bu durum, bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde kullanımını akla getirmiş ve uzaktan eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. (Aydın, 2005). Daha sonraki süreçte, teknolojik gelişmeler bilginin hızla üretilmesini ve paylaşılmasını sağlamış ve “hayat boyu öğrenme” kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde, teknolojiye ulaşabilen yediden yetmişe herkes öğrenmelerini hayat boyu sürdürmektedir (Yıldız, 2004). Uzaktan eğitim, fırsat eşitsizliği gideren, örgün eğitimin yarattığı yüksek maliyetleri azaltan, eğitimin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen, eğitim teknolojilerinden yararlanma ve bireysel öğrenmeye dayalı olan bir eğitim şeklidir (Yıldız, 2004; Aydın, 2005; İşman 2011; Koçer, 2001). Uzaktan eğitim, çocuklar, gençler, özürllüler, çalıştığı için ya da coğrafi nedenlerden dolayı okula gidemeyenler ile çeşitli konularda kendini geliştirmek isteyen herkes için uygun bir eğitim biçimidir (Yıldız, 2004). COVID-19 pandemisi ile birlikte uzaktan eğitimin önemi artmış, tıp, hemşirelik, fizik tedavi ve rehabilitasyon, diş hekimliği eğitimlerinde kullanımı önemli hale gelmiş ve giderek yaygınlaşmıştır. (Regmi ve Jones, 2020).

Uzaktan Eğitimin Tanımı

Uzaktan eğitim, eğitimin uydu, video, ses, bilgisayar, çoklu ortam teknolojisi gibi araçlar aracılığı ile elektronik olarak uzak bir mekana ulaştırılması şeklinde tanımlanmaktadır (Diekelman and Schulte 2000; Taylor 2003). Diğer bir deyişle; öğrenci ile öğretmenin farklı mekanlarda bulunduğu, senkron (etkileşimli) veya asenkron (etkileşimsiz) olarak gerçekleştirilen ve birden fazla teknolojik araç aracılığı ile verilen eğitimidir (Allen & Seaman, 2017). Uzaktan eğitim, öğretmen ve öğrencinin öğrenme – öğretme süreçlerinin büyük bir bölümünde birbirlerinden uzak ortamlarda bulunduğu, öğrencilere “bireysellik”, “esneklik” ve “bağımsızlık” sağlayan, öğrenme- öğretme süreçlerinde görsel ve/veya işitsel araçlar, yazılı ve basılı materyaller, gibi teknolojik araçlar ve çeşitli yöntemlerin kullanıldığı, planlı ve sistematik bir eğitim şeklidir (Uşun, 2006).

Günümüzde, teknolojik gelişmelere paralel olarak uzaktan eğitim kavramı yerine internet temelli öğrenme, internete dayalı öğrenme, ağ ta-

banlı öğrenme, açık e-öğrenme, tele öğrenme, sanal öğrenme, bilgisayar tabanlı öğrenme gibi kavramlar da kullanılmaya başlamıştır (Moore & Kearsley, 2005; Aydemir, 2018). Son yıllarda, mobil cihaz teknolojisinde meydana gelen gelişmelerle birlikte zaman ve mekan sınırlaması tamamen ortadan kalkmış, “mobil öğrenme” kavramı ortaya çıkmıştır (Gökbulut, 2021).

Uzaktan eğitim, tamamen okul ortamı dışında verilen, uzaklık ve özerklik kavramlarına dayalı bir eğitim anlayışıdır (Moore, 1991). Uzaktan eğitimde, öğrenci eğitime katılma ya da katılmama konusunda bağımsızdır. Bu nedenle uzaktan eğitim, “bağımsız çalışma” şeklinde de tanımlanmaktadır. Uzaktan eğitim sayesinde öğretmen ve öğrenci zorunlu iş yükünden kurtulmakta, bireysel farklılıklar uzaktan eğitim uygulamaları aracılığı ile yok olmaktadır (Diehl, 2013).

Uzaktan eğitimde, sürekli gözetim sorununun ortadan kalkması sonucu öğrenciler ders aldıkları ortamda daha rahat hareket etmektedir. Bu durum, öğrencilerin güdülenmesine ve iletişim sürecine aktif bir şekilde katılmasına, öğrenci ve öğretmen arasında oluşan etkileşimin artmasına neden olarak öğrencilerin başarı düzeyinin yükselmesi ile sonuçlanmaktadır (Moore, 1991; Karataş, 2003).

Uzaktan eğitimin temel unsurları

Uzaktan eğitim, güdülenme üzerine temellenmiş bireysel bir etkinliktir. Öğrenmenin etkinliğinin artırılması ve öğrencilerin güdülenmesi, öğrencilere sürekli destek verilmesini ve rehberlik edilmesini gerektirmektedir. Uzaktan eğitimin öğretme bileşenini, öğrencilerin sürekli desteklenmesi oluşturmaktadır. Uzaktan eğitim, kendi kendine öğrenmeyi geliştiren, bağımsız bir öğrenme şeklidir. Kendi kendine öğrenme, belli bir düzeyde olgunluk, disiplin ve bağımsızlık gerektirmektedir. Uzaktan eğitiminde öğrenci merkezli bir eğitimidir. Eğitimin etkinliğinin sağlanması için öğrenciler ve eğitimciler arasında iyi bir iletişim olmalıdır. Öğrenci ve eğitimci arasında oluşan karşılıklı anlayış ve bir gruba ait olma hissi, öğrenme sürecini geliştiren bir faktördür (Kaya, 2002).

Yeni iletişim teknolojileri tarafından desteklenen, planlı ve kapsamlı bir öğrenim süreci olan uzaktan eğitimin temelinde dört ana bileşen bulunmaktadır (Özarlan, 2008; Kırık, 2014):

✓ Uzaktan eğitim, öğrencilere özel kurumlar ve kamu kurumları aracılığıyla formal bir eğitim olanağı sunmaktadır. Eğitimin sonunda başarılı olan öğrenciler diploma ve/veya sertifika alabilmektedir.

✓ Uzaktan eğitimde öğretmen ve öğrenciler farklı zaman ve mekânlarda bir araya gelebilmektedirler.

✓ Uzaktan eğitim, eşzamanlı (senkron) ya da ayrı zamanlı (asenkron) olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı, uzaktan eğitimde etkileşim olanağı sunmaktadır.

✓ Uzaktan eğitim, bütçe ve tasarım gibi eğitim süreçlerinin daha kolay yürütülmesini, kaynakların etkin şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

Uzaktan Eğitimin Yararları

Günümüzde kullanımı giderek yaygınlaşan uzaktan eğitimin yararları şu şekilde sıralanmaktadır (Uşun 2006; Ağır, 2007):

✓ Bireylere istedikleri zamanda ve ortamda eğitim alma fırsatını sunar.

✓ Bireylerin problem çözme becerilerini geliştirir.

✓ Bireylere öğrenme sorumluluğu vererek, karar verme becerilerini geliştirir.

✓ Bireysel ve bağımsız öğrenme fırsatı sağlar.

✓ Eğitim maliyetlerinin düşmesini sağlar.

✓ Her yaştaki bireylere eğitim alma imkânı sunar.

✓ Engelli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılanmasında kolaylıklar sağlar.

✓ Yaşam boyu öğrenmelerin gerçekleşmesine olanak sağlar.

✓ Bireylere farklı öğrenme ortamları sunarak, daha fazla sayıda kişinin eğitimden yararlanmalarını sağlar.

✓ İşitsel, görsel tasarımları geliştirerek, teknolojinin eğitimde etkin şekilde kullanımını sağlar.

✓ Bilgiye erişim ve bilgi paylaşımını kolay hale getirir.

✓ Eğitim içeriklerinin kolayca güncellenebilmesini sağlar.

✓ Geleneksel eğitim süreçlerine katkı sunarak zenginleşmesini sağlar.

Uzaktan Eğitimin Sınırlılıkları

Birçok açıdan eğitim öğretime katkı sağlayan uzaktan eğitimin bazı sınırlılıkları bulunmaktadır (Debes, 2021; Eygü ve Karaman, 2013; Ak-yürek, 2020):

- ✓ Beceri ve tutum gerektiren davranışların gelişmesinde etkili olmadığından, uygulamalı derslerde, duyuşsal ve psikomotor davranışların kazandırılmasında etkili değildir.
- ✓ Eğitimde ölçme ve değerlendirme uygulamalarını olumsuz yönde etkileyebilir
- ✓ Bireysel çalışma ve öğrenme alışkanlığına sahip olmayan öğrenciler için etkili olmayabilir.
- ✓ Çalışan öğrencilerin dinlenme zamanlarını almasından dolayı verimli olmayabilir.
- ✓ Öğrenci-öğretmen ve öğrenci- öğrenci arasındaki etkileşim ve iletişimin oldukça kısıtlı olması bireylerin sosyalleşmesini engellemektedir.
- ✓ Bireylerin eğitime erişiminde bazı teknik ve ekonomik nedenlerle eğitime erişimde sorunlar yaşanabilmektedir.
- ✓ Bireylerde teknolojik bağımlılığa neden olabilir.

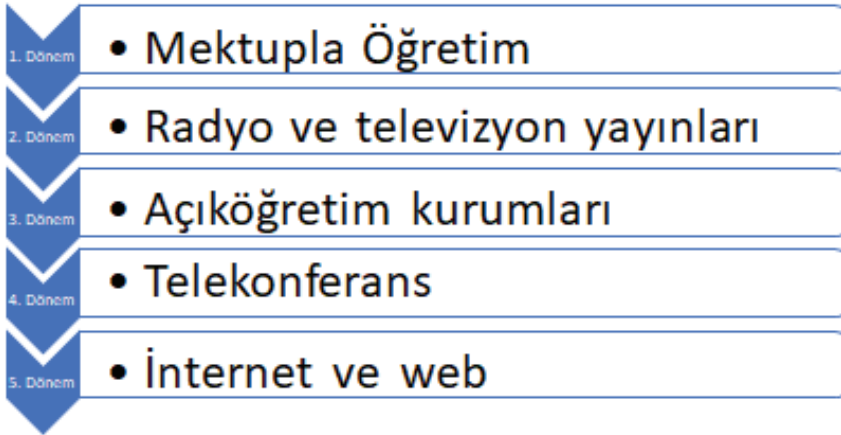
Dünya’da Uzaktan Eğitim

Dünyada ilk uzaktan eğitim uygulamasının mektup postası yöntemi ile yapıldığı görülmektedir. Bazı kaynaklarda, ilk uzaktan eğitim uygulamasının 20 Mart 1728 yılında Boston Gazetesine verilen “Steno Dersleri” ilanı (Kaplan ve Haenlein, 2016; Özbay, 2015; Kentnor, 2015; Kırık, 2014), bazı kaynaklar da ise 1833 yılında bir İsveç gazetesinde yayınlanan “Kompozisyon Dersleri” ilanı olduğu belirtilmektedir (Simonson, Smaldino ve Zvacek, 2015). Uzaktan eğitim uygulamalarına bir örnek de 1840 yılında İngiltere’de Isaac Pitman tarafından mektuplar aracılığı ile verilen İncil eğitimidir. Pitman, bu eğitim için oluşturduğu bir not değerlendirme sistemi aracılığı ile eğitimin sonunda öğrencilerine başarı notu vermiştir. Amerika Bileşik Devletleri tarafından rol model alınan bu eğitim, 1883 yılında Mektupla Eğitim Üniversitesi’nin kurulmasına öncülük etmiştir. Almanya’da 1856 yılında başlayan uzaktan eğitimin uygulanması için “Tele Colleg”, “Fern Universitat”, “Schulfernsehen” ve “Deutsch Institut Fur Fernstudien” gibi uzaktan eğitim kurumları kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda uzaktan eğitim Dünya genelinde (Fransa’da 1907 yılında ilk uzaktan eğitim çalışmaları başlamış, 1939 yılında ilk resmi Uzaktan Eğitim Merkezi kurulmuştur. Japonya’da 1948, Güney Afrika’da 1873, Avustralya’da 1910, Çin’de 1950, Malezya’da 1960, Hindistan’da 1960, Zambiya’da 1964, İspanya’da 1972 yılında..) yaygınlaşmaya başlamıştır (Kırık, 2014). “Uzaktan Eğitim” kavramı ise ilk defa 1892 yılında Wisconsin Üniversitesi’nin kataloğunda yer almıştır ve bu üniversitenin direktörü William Lighty tarafından ilk defa 1906 yılında çalışmalarda terim

olarak kullanılmıştır (Moore, 1987; Rumble, 1986'dan aktaran Verduin ve Clark, 1994)). Dönemin imkânları doğrultusunda mektup postası ile yapılan uzaktan eğitim, 1930-1980 yılları arasında radyo, televizyon ve videokaset aracılığı ile gerçekleştirilmiş, 1980-1995 yılları arasında bilgisayarların yaygınlaşması ile beraber bilgisayar destekli eğitim ile devam etmiştir. Özellikle 1995 yılından sonra web teknolojilerindeki gelişmelerle beraber uzaktan eğitim ağırlıklı olarak internet üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Bilgisayar ve internete erişim maliyetleri düştükçe uzaktan eğitimin kabulü ve yaygınlaşması hızlanmıştır (Avşar, 2011). Günümüzde ise, neredeyse tamamen internet üzerinden gerçekleştirilen bir eğitim faaliyetine evrilmiştir (Allen ve Seaman, 2011).

Türkiye’de Uzaktan Eğitim

Ülkemizde uzaktan eğitim ilk olarak 1950’li yıllarda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü’nde banka personeli için başlattığı kurum içi eğitim kapsamında mektupla yapılmaya başlamıştır. 1950’li yılların sonu 1960’lı yılların başlarında İstatistik Yayın Müdürlüğü’ne bağlı Mektupla Öğretim Merkezi kurulmuştur. 1968 yılında Mektupla Öğretim Merkezi’nin adı değiştirilerek Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi haline getirilmiştir. 1982 yılında Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi’nin adı Bilişim Merkezi’ne dönüştürülmüştür. 1982 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisat ve İş İdaresi Programlarında açık ve uzaktan eğitim çalışmaları faaliyete geçirilmiştir. 2000 yılında Bilgi Üniversitesi tarafından verilen E-MBA programı bilgisayar destekli uzaktan eğitim programların ilkidir. Bu eğitimi, 2001 yılında ODTÜ’nün bilişim alanında verdiği uzaktan eğitim yüksek lisans programı izlemiştir (Kırık, 2014; Koçdar &Doğan, 2015; Özbay, 2015).

Şekil 1. Uzaktan Eğitimin Gelişim Süreci (Yıldız, 2015)

Uzaktan Eğitimde Kullanılan Yöntemler

Uzaktan eğitimde kullanılan modeller iletişim şekline göre sınıflandırılmaktadırlar. Anlık iletişim olanaklarının mevcut olduğu uzaktan eğitim uygulamalarına eşzamanlı (senkron) eğitim denirken, iletişimde zaman aşımının olduğu eğitim uygulamaları eşzamansız (asenkron) eğitim olarak adlandırılmaktadır. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişime ek olarak bu iki iletişim biçiminin beraber kullanıldığı eğitim tasarımları da yapılmaktadır. Bu eğitimlere karma (hibrid) eğitim denilmektedir (İşman, 2011).

Eşzamanlı (Senkron) Eğitim

Eşzamanlı öğrenme, uzaktan eğitimde farklı fiziki mekânlarda olan öğretene ve öğrenenlerin iletişimde hiçbir gecikme yaşamadan eğitim sürecini sürdürmeleridir. Eşzamanlı eğitimin gerçekleşebilmesi için çift yönlü iletişime izin veren bir iletişim teknolojisine ihtiyaç vardır. Sanal sınıflar, canlı dersler, sesli konferanslar, video konferanslar eş zamanlı eğitime örnek olarak verilebilir. Eşzamanlı eğitim modeli, örgün eğitimdeki sınıf içi eğitim ile benzerlik göstermektedir ve öğrenene sınıftaymış hissiyatı verebilmektedir (Işık, Karacı, Özkaraca ve Biroğul, 2010; Simonson, Smaldino ve Zvacek, 2015)). Eşzamanlı eğitim modeli uygulamak için gerekli olan altyapı ve işletim maliyetleri, eşzamansız eğitim modeline göre daha fazladır (Sánchez-Vera, León-Urrutia ve Davis, 2015). Bununla beraber eşzamanlı eğitim modelinde aynı anda eğitime katılabilecek kişi sayısı altyapı imkânları nedeniyle sınırlıdır (Bilgiç ve Tüzün, 2015).

Eşzamansız (Asenkron) Eğitim

Eşzamansız öğrenme, öğretene ve öğrenenlerin aynı zaman diliminde bir araya gelmesini gerektirmeyen bir eğitim şeklidir. Eşzamansız eğitim etkinliklerinde öğrenen kendi hızında ve dilediği zamanda eğitimini sürdürebilmektedir. Eşzamansız eğitim, farklı nedenlerden dolayı çevrimiçi ortamlara her zaman erişim imkânı olmayan öğrenenler için uygundur. Eşzamansız eğitim, zaman esnekliği sağlamaktadır, ancak iletişimde gecikmelere neden olabilmektedir (Simonson, Smaldino ve Zvacek, 2015). Eşzamansız öğrenme, öğrenen merkezli olduğu için öğrenen özerk bir yapıdadır ve kendi öğrenme sürecinin sorumluluğunu almaktadır. Hem öğretene ve öğrenenin farklı konumda olması hem de öğrenenin özerk bir yapıda olmasından dolayı eşzamansız öğrenme ortamlarında öğretene rehber özelliği ön plana çıkmaktadır (Amundsen, 1993; Işık ve vd., 2010). Eş zamansız eğitim ortamlarına e-postalar, forumlar, mektup, video, ders materyalleri (online kitap, sunum vb.) ile eğitim örnek olarak verilebilir (Demir, 2014).

Karma (Hibrit) Eğitim

Hem eşzamanlı eğitim modelinin avantajlarını elde etmek, hem de eşzamansız eğitimdeki zaman esnekliğini kullanabilmek için ortaya atılan bir eğitim modelidir ve uzaktan eğitim uygulamalarında sıklıkla tercih edilmektedir. Bu eğitim modelinde eşzamanlı ve eşzamansız teknolojiler beraber kullanılmaktadır (Kaya, 2002). Karma eğitim modelinde öğrenene (eşzamansız eğitimde olduğu gibi) ders materyali ulaştırılmakta ve belirli bir süre içerisinde bu ders materyaline çalışması beklenmektedir. Daha sonra belirli gün ve saatte eşzamanlı eğitim modeli ile bir araya gelen öğrenen ve öğrenenler bu ders materyali üzerinde çift yönlü iletişim kurarak çalışmaktadır (Kaya, 2002).

Hemşirelikte Uzaktan Eğitim

Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 7 Eylül 2005 tarihli 2005/36/EC sayılı mesleki yeterliliklerin tanınmasına ilişkin direktifi doğrultusunda; genel sağlık hizmetlerinden sorumlu hemşirelerin eğitimi temel eğitim üzerine en az 3 yıl ya da 4600 saatlik teorik ve klinik eğitimi gerektirmektedir. Bu eğitim süresinin en az yarısı uygulamaya ayrılmalıdır (The European Parliament and of the Council 2005) Buna paralel olarak YÖK, 2 Şubat 2008 tarihli resmi gazetede; hemşirelik eğitiminin en az 4 yıl veya 4600 saatlik teorik ve klinik eğitimi kapsadığı, teorik eğitim süresinin toplam sürenin en az üçte biri, klinik eğitim süresinin ise toplam eğitimin yarısı kadar olması gerektiğini belirten bir yönetmelik yayınlamıştır (Resmi Gazete 2008).

Hemşirelik eğitimi, teorik ve uygulama derslerini içermektedir. Hemşirelik eğitimi sürecinde, öğrencilere teorik bilginin yanı sıra klinik becerinin kazandırılması ve kazanılan becerilerin de geliştirilmesi hedeflenmektedir. Klinik eğitim, öğrencilerin edindiği teorik bilgiyi uygulama ile bütünleştirmesini, gerçek ortamda uygulama yaparak ve yaşayarak öğrenmesini sağlamaktadır. Ayrıca, **öğrencinin ekip çalışmasını gözlemlemesine**, farklı meslek üyeleri ile bir arada uyum içerisinde çalışma becerisi kazanmasına ve ekip çalışmasını benimsemesine de yardımcı olmaktadır. Öğrenci, klinik eğitim aracılığıyla hizmet sunumunda gerekli olan profesyonel yeterlilik, iletişim, karar verme ve ekip üyesi olarak çalışabilme becerilerini geliştirmektedir (Şendir vd., 2018).

Uluslararası Tıp Enstitüsü (The Institute of Medicine-IOM) tarafından 2010 yılında yayınlanan raporda, eğitimcilere hemşirelik eğitimini yeniden tasarlamaları ve bu tasarımda hemşirelik öğrencilerinin yetkinliklerinin geliştirilmesi için bilişim/simülasyon gibi teknolojilere yer vermeleri önerilmiştir. Bununla birlikte, Robert Wood Johnson Vakfı ve IOM Hemşireliğin Geleceği Birimi, hemşirelik eğitiminin iyileştirilmesi amacıyla, hemşirelerin klinik çıktılara odaklanan ve esnek bir yaşam

boyu öğrenme sürecine katılmalarının önemini vurgulamıştır. İOM, hemşirelik okullarının, bilim ve teknolojideki gelişmeleri takip etmelerini ve bunları eğitim programına yansıtarak programlarını güncel tutmaları gerektiğini belirtmektedir (Özen, 2018).

Hemşirelik eğitiminin bu yönleri gözönünde bulundurularak, uzun yıllardır uzaktan eğitimin hemşirelik eğitimindeki kullanımı ve kullanım alanları sınırlandırılmıştır. **Hemşirelikte uzaktan eğitim, daha çok mezuniyet sonrası eğitimler, sertifika programları, lisansüstü eğitim** gibi temel hemşirelik eğitime dayalı olarak bireysel ve mesleki gelişimi desteklemeye odaklanmıştır. Dünyada hemşirelik eğitiminin çeşitli düzeylerinde ve değişik uygulama biçimleri ile uzaktan eğitimin yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir (Bahçecik ve Alpar 2009). Hemşirelik eğitiminde uzaktan eğitim modeli, İngiltere, ABD, Avusturalya, Almanya, Kanada gibi ülkelerde mezuniyet sonrası mesleki eğitim kurslarında, sertifika programlarında, lisans tamamlama ve lisansüstü (yüksek lisans, doktora) eğitimlerde kullanılmaktadır. Hemşirelere yaşam boyu öğrenme olanağı sağlamaktadır (Şenyuva, 2011). Ülkemizde, hemşirelik alanındaki ilk uzaktan eğitim uygulamaları 1993 yılında hemşirelikte önlisans programının açılması ile başlamıştır. Daha sonra, 2009–2010 yılında web tabanlı uzaktan eğitim uygulaması olan hemşirelikte lisans tamamlama programı açılmış, bunu 2011-2012 yılında İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Uzaktan Eğitim Tezsiz Yüksek Lisans programı takip etmiştir (Şenyuva, 2013).

Hemşirelikte Uzaktan Eğitimin Olumlu Ve Olumsuz Yönleri

Uzaktan eğitim, bilginin küresel hale gelmesi ve yaşam boyu öğrenmenin öneminin artması nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir (Farrel ve ark., 2007; Mahoney ve ark, 2005; Daugherty ve Funke, 1998). Hemşirelik temel eğitiminde, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olmadığı, tüm derslerin öğrencilere uzaktan eğitim ile verilemeyeceği, öğrencilerin teorik bilgi düzeyine katkısının uygulama becerisine katkısından daha fazla olduğu, uygulamalı derslerde sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmektedir (Yu ve Yang, 2006; Sahu, 2020; Wang vd., 2020; Kürtüncü ve Kurt, 2020; Keskin ve Kaya, 2020). Diğer eğitim yöntemlerinde olduğu gibi, uzaktan eğitim yönteminin de olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır.

Hemşirelikte uzaktan eğitimin olumlu yönleri şunlardır:

- ✓ Bilgiyi elde etmek daha ekonomiktir,
- ✓ Bilginin sürekli güncelleştirilebilmesine olanak sağlar,
- ✓ İnternet ağı üzerinden iş birliğine olanak sağlar,

- ✓ Hemşirelikte mezuniyet sonrası sürekli eğitime imkân tanır,
- ✓ Aile hayatını sürdürmeyi kolaylaştırır,
- ✓ Bireysel öğrenmeyi destekler,
- ✓ Zaman ve mekân sınırlılığını en aza indirger,
- ✓ İleri teknoloji olanaklarını kullanma fırsatı verir,
- ✓ Eğitimin sürekli, nitelikli ve ekonomik olmasını destekler,
- ✓ Karar verme becerisini artırır,
- ✓ Ulusal ve uluslararası bilgiye ulaşma fırsatı verir,
- ✓ Coğrafi engelleri en aza indirir,
- ✓ Fırsat eşitliğini sağlar,
- ✓ Araştırma yapma ve dünyaya açılma fırsatı verir,
- ✓ Bireylerin mesleki bilgi ve becerilerinin arttırmasına olanak sağlar,
- ✓ Bireylerin eğitim düzeylerini yükseltmelerine katkıda bulunur,
- ✓ Kurumlar arası etkileşim ve kaynak paylaşımını destekler (Şenyuva, 2013; Farrel ve ark., 2007; Mahoney ve ark, 2005; Daugherity ve Funke, 1998; Süt ve Küçükçaya, 2016).

Hemşirelikte uzaktan eğitimin olumsuz yönleri şunlardır:

- ✓ Eğitimci-öğrenci, öğrenci-öğrenci etkileşimini azaltır,
- ✓ Öğrencilerin sosyalleşme düzeyleri azalır,
- ✓ Öğrenme güçlüklerini anında çözümleyemeyi engeller,
- ✓ Uygulama ağırlıklı konuların işlenmesini sınırlar,
- ✓ Hemşireliğin bütüncül ve hümanistik yapısının kazanılmasını olumsuz yönde etkiler,
- ✓ İnternet ve bilgisayar konusunda kısıtlı imkânları olan öğrenciler dersleri takip etmekte ve ödev hazırlamakta güçlük yaşar,
- ✓ Asenkron uzaktan eğitim modeli öğrencinin anlık olarak öğretim elemanı ile iletişim kurmasını engeller,
- ✓ Uygulama alanından uzak kalmaya bağlı olarak sahada öğrenme engellenir,
- ✓ Öğrencinin eğitim sırasında sınıf etkileşiminden uzaklaşır ve tek başına kalır (Kürtüncü ve Kurt, 2020; Afşar ve Büyükdogan, 2020; Sahu, 2020; Wang ve ark., 2020).

Uzaktan eğitimde en sık kullanılan araçlar; mobil teknolojiler, **öğrenim videoları ve sosyal medya gibi araçlardır.**

Mobil Teknolojiler

Mobil teknolojiler; öğrencilere zaman ve mekândan bağımsız olarak sınıf dışında sınıfa bağımlı kalmadan taşınabilir cihazlar aracılığı ile eğitim imkanı sağlayan öğrenme ve iletişim teknolojileridir (Motiwalla, 2007). Cep telefonları, akıllı telefonlar, cep bilgisayarları, tabletler, taşınabilir medya oynatıcıları, kişisel dijital asistanlar (PDA=Personal Digital Assistant) ve dijital ses kayıt cihazları vb. bu grupta ele alınmaktadır (Motiwalla, 2007; Ergüney, 2017).

Mobil cihazların taşınabilirlik ve iletişim sağlama özellikleri, bu cihazların eğitimde daha esnek ve daha etkili öğrenme araçları olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, bu cihazlar öğrenenler arasındaki etkileşimi artırmakta, kaynaklara ulaşımı ve kaynakların aktarılmasını kolaylaştırmaktadır (Chen, Chang ve Wang, 2008). Mobil öğrenme, ilgi çekicilik, gerçekçilik ve yaygınlık olmak üzere 3 önemli özelliğe sahiptir. Mobil cihazlar öğrencilerin ilgisini daha fazla çekmekte ve öğrenmede eşsiz fırsatlar yaratmaktadır (Martin ve Ertzberger, 2013). Bir çok eğitimci de eğitimde mobil teknolojilerin kullanımının öğrencilere ilgi çekici geldiğini ifade etmektedir (Franklin ve Peng, 2008).

Hemşirelik eğitiminde hem sınıf içi hem de sınıf dışı etkinliklerde mobil teknolojiler kullanılabilir. Sınıf içi etkinliklerde not tutma, ses ya da görüntü kaydı alma amacıyla tablet bilgisayarlar, akıllı telefonlar, cep bilgisayarları gibi araçlar kullanılırken, akıllı tahta aracılığıyla bütün içeriklerin mobil cihazlara yollanması sağlanabilir. Mobil teknolojiler, öğrenci değerlendirme sınavlarını yapma, sınıfta takım çalışması yapan öğrenci gruplarında ve işbirlikli öğrenci projelerinde görev alan proje ekibinin etkileşimlerini sağlama gibi olanaklar sunmaktadır (Corlett ve Sharpless, 2004; Finn ve Vandenham, 2004).

Mobil teknoloji, hem öğrenciler hem de çalışan hemşireler için becerileri destekleme ve uygulamaları geliştirme amacıyla kullanılabilir. Klinik ortam eğitiminde, kişisel dijital yardımcılarının (PDA=Personal Digital Assistant) kullanımı da yaygınlaşmaya başlamıştır (Bacak, Anderson ve Harding, 2016). PDA'lar; aldığı-çıkarıldığı takibi, bilgi alışverişi, takvim, adres ve telefon rehberi, e-posta ve internet gibi görev listelerini tutma gibi fonksiyonlara sahip olup, not defteri ve hesap makinesi yerine kullanılmaktadır. PDA'lar, görev listelerini tutmanın yanı sıra ilaçların reçetesi edilmesinde de kullanılmaktadır ve PDA kullanımı ilaç hatalarının azalmasına neden olmaktadır. Yine, ilaç yönetiminde PDA kullanımı, hemşirelerin öz-yeterlik düzeylerinde artışla sonuçlanmaktadır (Goldsworthy ve ark., 2006).

Öğretim Videoları

Videolar, üç boyutlu animasyonlar ve resimler görsel öğretimde kullanılan araçlardır (Boz ve Kurubacak, 2008). Öğretim videolarının kullanımı; hemşirelik öğrencilerine etkili iletişim ortamı sunmakta, zaman - mekândan sınırlamasını ortadan kaldırarak kendi öğrenme hızlarına göre öğrenebilecekleri bir ortam yaratmakta, eğitmen ve öğrenciye kaçırdığı dersleri yeniden izleme ve tekrar etme, konu ile ilgili bilgilere kolay erişme, çalışma becerisi kazandırma, planlı ve programlı hareket etme gibi fırsatlar sunmaktadır (Prensky, 2001). Öğretim videoları, hem öğrencilerin hem de hemşirelerin de mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmelerine/güncellemelerine, neden sonuç ilişkisi kurabilmelerine ve yaptıkları uygulamaların doğruluğunu gözden geçirmelerine olanak sağlayarak bireysel ve mesleki gelişimlerini desteklemektedir (Boz ve Kurubacak, 2008).

Hemşirelik eğitiminde video gibi uzaktan öğretim yöntemlerinin kullanımı, klinik becerilere yönelik rehberlik sağlamakta, öğrencilerin klinik eğitime ilişkin kaygısını azaltmakta, öğrenme sürecine katılımını desteklemekte, klinik becerilerin öğrenilmesiyle ilişkili stresi azaltmakta, öğrencinin yetkinliğini artırmakta, bakım vermeye ilişkin özgüvenlerini artırmakta ve iletişim becerilerini geliştirmektedir (Massey ve ark., 2017; Lister ve ark., 2018).

Hemşirelik eğitiminde Youtube'un kullanılması; öğrencinin öğrenme sürecine katılımını ve kritik konularda karar verme becerilerini arttırmada, kalıcı öğrenmeyi kolaylaştırmada fayda sağlamaktadır (Clifton ve Mann, 2011). Öğretim videolarının, sabırsız ve dikkati çabuk dağılan öğrencilerin dikkatlerini toplayabilecek öğeler içermesi nedeniyle öğrenme ve akademik başarıları düzeyinin artmasına katkı sağladığı, sosyal etkileşim fırsatı verdiği düşünülmektedir (Prensky, 2001). Öğretim videoları, kalıcı öğrenme ve daha iyi kavrama becerisini geliştirerek öğrencinin motivasyonunu arttırmaktadır. Öğretim videoları, soyut konuların somutlaştırılmasında kullanılabilir. Derslerin çoklu öğrenme ortamlarında kaydı yapılarak Youtube benzeri sayfalarda öğrencilere açık kaynak olarak sunulması önerilmektedir (Sadi ve ark., 2010).

Sosyal Medya

Kullanıcıların kişisel mesaj, fikir, bilgi, video, resim gibi içerikleri paylaşmak için Facebook, Twitter gibi çevrimiçi gruplar oluşturdukları elektronik iletişim biçimine sosyal medya adı verilmektedir (Schmitt, Sims-Giddens ve Booth, 2012). Sosyal medya; sahip olduğu iletişim, geri bildirim ve değerlendirme gibi özellikleri ile eğitim ve öğretimi destekleyen, öğretim etkinliklerini zenginleştiren bir teknolojidir (Scanlon, Jones ve Waycott, 2005). Hemşirelik eğitiminde sosyal medya, uluslararası ve ulusal platformlara erişim sağlama, bu platformlarda fikir alışverişinde

bulunma gibi uygulamalarla hemşirelik uygulamalarının geliştirilmesine olanak sağlamaktadır (Seaman ve Tinti-Kane, 2013). Sosyal medyanın hemşirelik eğitiminde kullanımı, öğrencilerin yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, sorgulama, analiz ve sentez yeteneklerini geliştirmektedir.

Hemşirelik eğitiminin amacı, öğrenciye bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanda temel bilgi, beceri ve tutum kazandırmak, bu kazanımların içselleştirilmesini ve davranış biçimine dönüştürülmesini sağlamak olduğundan, uzaktan eğitim bu amaca tam olarak ulaşılmasını sağlayamamaktadır. Bu nednele, uzaktan eğitim, hemşirelik eğitiminde tek başına kullanılabilir yöntem olmak yerine, örgün eğitimi ve yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen, fırsat eşitliği sağlayan bir yöntem olarak ele alınmalıdır (Korhan ve ark., 2018).

KAYNAKLAR

- Afşar, B., Büyükođan, B. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5):158-179.
- Ağır, F. (2007). Özel okullarda ve devlet okullarında çalışan ilköğretim öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarının belirlenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*; Balıkesir.
- Akyürek, M.İ. (2020). Uzaktan Eğitim: Bir Alanyazın Taraması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-9.
- Allen, I.E., Seaman, J. (2017). Digital learning compass: distance education enrollment report: 2017. Babson Survey Research Group. <https://onlinelearningresearchsurvey.com/reports/digitallearningcompassenrollment2017.pdf>
- Allen, I.E., Seaman, J. (2018). Going the distance: Online education in the United States, 2011. Sloan Consortium. PO Box 1238, Newburyport, MA 01950. doi:10.1049/el.2012.
- Amundsen, C. (1993). The evolution of theory in distance education. Keegan D. (Ed.), *Theoretical principles of distance education içinde London: Routledge*. p.55-71.
- Arthur-Nyarko, E., Agyei, D.D., Armah, J.K. (2020). Digitizing distance learning materials: Measuring students' readiness and intended challenges. *Education and Information Technologies*, 1-16. <https://doi.org/10.1007/s10639-019-10060-y>
- Avşar, İ.İ. (2011). Moodle ile temel bilgi teknolojileri dersinin uygulama süreci. *Akademik Bilişim*, 2-4 Şubat, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Aydemir, M. (2018). Uzaktan eğitim program, ders ve materyal tasarımı. Ankara: Eğitim Yayınevi
- Aydın, C.H. (2005). Açık ve Uzaktan Öğrenmede Kullanılan Basılı Materyallerdeki Anlatım Biçimine İlişkin Öğrenen Tercihleri. *AÜSBD*, 5(1):131-147.
- Backay, B.J., Anderson, J., Harding, T. (2017). Mobile Technology İn Clinical Teaching, *Nurse Education in Practice*, 22: 1-6.
- Bahçecik, N., Alpar, Ş. (2009). Nursing Education in Turkey: From Past to Present. *Nurse Educ Today*, 29(7):698-703.
- Bilgiçi H.G., Tüzün, H. (2015). Yükseköğretim kurumları web tabanlı uzaktan eğitim programlarında yaşanan sorunlar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(3):26-50.
- Boz, B., Kurubacak, G. (2008). Hemsire öğrenenler için uzaktan eğitim tasarımı. *C.Ü. Hemsirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3):77-83.
- Chen, G.D., Chang, C.K., Wang, C.Y. (2008). Ubiquitous Learning Website: Scaffold Learners by Mobile Devices with Information Aware Techniques.

Computers & Education International, 50:77-90. doi:10.1016/j.compedu.2006.03.004

- Clifton, A., Mann, C. (2011). Can YouTube enhance student nurse learning? Nurse Education Today, 31(4):311-313.
- Corlett, D., Sharples, M., Bull, S., Chan, T. (2005). Evaluation of a mobile learning organiser for university students. Journal of Computer Assisted Learning, 21(3):162-170.
- Daugherty, M., Funke, B.L. (1998). University faculty and student perceptions of web-based instruction. Journal of Distance Education, 13(1): 21-39.
- Debes, G. (2021).Distance Learning in Higher Education during the COVID-19 Pandemic: Advantages and Disadvantages. International Journal of Curriculum and Instruction, 13(2):1109-1118.
- Demir, E. (2014). Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 39: 203-211.
- Diehl, WC. (2013). Charles A. Wedemeyer Uzaktan Eğitimin Öncü Öncüsü. Uzaktan Eğitim El Kitabı p.38
- Diekelman, N., Schulte, H.D. (2000). Technology – Based Distance Education and the Absence of Physical Presence. J Nurs Educ., 39(2):51-52.
- Dutile, C., Wright, N., Beauchesne, M. (2011). Virtual Clinical Education: Going the Full Distance in Nursing Education. Newborn Infant Nurs Rev.,11(1):43-48.
- EPOC. (2005).The European Parliament And Of The Council (Directive 2005/36/Ec). Official Journal of the European Union.
- Ergüney, M. (2017). Uzaktan eğitimde mobil öğrenme teknolojilerinin rolü. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 1009-1021.
- Eygü, H., Karaman, S. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerine bir araştırma. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,3(1):36-59.
- Farrell, G., Cubit, K., Bobrowski, C., Salmon, P. (2007).Using the www to teach undergraduate nurses clinical communication. Nurse Education Today, 27(5):427–435.
- Finn, M., Vandenham, N. (2004). The handheld classroom: educational implications of mobile computing. Australian Journal of Emerging Technologies and Society, 2(1):21-35.
- Franklin, T., Peng, L. (2008). Mobil math: Math educators and students engage in mobile learning, Journal Of Computing In Higher Education,20(2):69-80.
- Gaba, D.M. (2007).The future of simulation in healthcare. Simulation in Healthcare, (2): 126-135.

- Goldsworthy, S., Lawrence, N., Goodman, W. (2006). The use of personal digital assistants at the point of care in an undergraduate nursing program. *CIN: Computers, Informatics, Nursing*, 24(3):138-143.
- Gökbulut, B. (2021). Uzaktan eğitim öğrencilerinin bakış açısıyla uzaktan eğitim ve mobil öğrenme. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(1), 160-177.
- Institute of Medicine (US) Committee on Planning a Continuing Health Professional Education Institute. (2010). *Redesigning Continuing Education in the Health Professions*. Washington (DC): National Academies Press (US). Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK219811/>
- Issenberg, S.B., Mc Gaghie, W.C., Petrusa, E.R., Gordan, D.L., Scalese, R.J. (2005). Features and uses of high-fidelity medical simulations that lead to effective learning: A BEME systematic review. *Medical Teacher*, 27(1): 10-28.
- Işık, A.H., Karacı A., Özkaraca O., Biroğul, S. (2010). Web tabanlı eş zamanlı (senkron) uzaktan eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı analizi. *Akademik Bilişim*, 10-12 Şubat 2010, Muğla Üniversitesi.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pagem Yayıncılık p.14-113.
- Kaplan, A.M., Haenlein, M. (2016). Higher education and the digital revolution: About MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster. *Business Horizons*, 59(4):441-450. doi:10.1016/j.bushor.2016.03.008
- Karataş, S. (2003). “Yüz Yüze ve Uzaktan Eğitimde Öğrenme Deneyimlerinin Eşitliği”, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*. 2003;2(3):91-104.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık. p.17-28.
- Kentnor, H. E. (2015). Distance education and the evolution of online learning in the United States. *Curriculum and Teaching Dialogue*. 2015;17(1/2): 21-35.
- Keskin, M., Kaya, D.Ö. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2):59-67.
- Kırık, A. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye’deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*, (21), 73-94.
- Koçdar, S., Doğan, T. (2015). Türkiye’deki Açık ve Uzaktan Öğrenme Programlarının Bir Analizi: Eğilimler ve Öneriler, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(4):23-36.
- Koçer, H.E. (2001). Web tabanlı uzaktan eğitim. *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Korhan, E.A., Yılmaz, D.U., Ceylan, B., Akbıyık, A., Tokem, Y. (2018). Hemşirelikte psikomotor becerilerin öğretiminde senaryo temelli öğrenme: Bir deneyim paylaşımı. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3):11-16.

- Kürtüncü, M., Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5):66-77.
- Lister, M., Vaughn, J., Brennan-Cook, J., Molloy, M., Kuszajewski, M., Shaw, R.J. (2018). Telehealth and telenursing using simulation for pre-licensure USA students. *Nurse Educ Pract.*, 29:59-63.
- Mahoney, J., Marfurt, S., Cunha, M., Engebretson, J. (2005). Design and evaluation of an online teaching strategy in an undergraduate psychiatric nursing course. *Archives of Psychiatric Nursing*, 19(6):264-272.
- Martin, F., Ertzberger, J. (2013). Here and Now Mobile Learning: An Experimental Study on The Use of Mobile Tecnology, *Computers & Education*, 68:76-85.
- Massey, D., Byrne, J., Higgins, N., et al. (2017). Enhancing OSCE preparedness with video exemplars in undergraduate nursing students. A mixed method study. *Nurse Educ Today*, 54:56-61.
- Medley, C.F., Horne, C. (2005). Using simulation technology for undergraduate nursing education. *Journal of Nursing Education*, 44(1):31-34.
- Moore, M.G. (1987). University distance education of adults. *Tech Trends*, 32(4), 13–18. Erişim adresi: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2FBF02773006.pdf> Erişim Tarihi: 19.09.2021
- Moore, M.G. (1991). Three types of interaction. *American Journal of Distance Education*, 3(2): 1-6.
- Moore, M.G., Kearsley, G. (2005). *Distance education: A systems view of online learning*. Cengage Learning.
- Motiwalla, L.F. (2007). Mobile learning: A framework and evaluation. *Computers & Education*, 49(3):581-596.
- Özarslan, Y. (2008). “Uzaktan Eğitim Uygulamaları için Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri”, Ankara: inet-tr’08 - XIII. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri Kitabı, ss.55-60.
- Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 376-394.
- Özen, B. (2018). İnovasyonun Hemşirelik Müfredatına Entegrasyonu. Eds. Ü., Sevil, Ö., Demirel Bozkurt. *Hemşirelik ve İnovasyon. Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları*. s.70-82.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *From On The Horizon*. 9(5):1-6.
- Regmi, K., Jones, L. (2020). A systematic review of the factors – enablers and barriers – affecting e-learning in health sciences education. *BMC Med Educ.*, 20(1):2-18.

- Rhodes, M., Curran, C. (2005). Use of the human patient simulator to teach clinical judgment skills in a baccalaureate nursing program. *Computers, Informatics, Nursing*, 23(5): 256-262.
- Ricketts, B. (2011). The role of simulation for learning within pre-registration nursing education -A literature review. *Nurse Education Today*, 31: 650-654.
- Sadi, T., Thobei, J.L., Dessenne, F. (2010). Self-consistent electrothermal Monte Carlo simulation of single InAs nanowire channel metal-insulator field-effect transistors. *Journal of Applied Physics*, 108(8):084506 - 084506-7. doi: 10.1063/1.3496658
- Sahu, P. (2020). Closure of Universities Due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Impact on Education and Mental Health of Students and Academic Staff. *Cureus*. 12(4): e7541. DOI 10.7759/cureus.7541
- Sánchez-Vera, M.M., León-Urrutia, M., Davis, H. (2015). Challenges in the creation, development and implementation of MOOCs: Web science course at the University of Southampton. *Comunicar*, 22(44):37-44. doi:10.3916/C44-2015-04
- Scanlon, E., Jones, A., Waycott, J. (2005). Mobile technologies: prospects for their use in learning in informal science settings. *Journal of Interactive Media in Education*, 21(5):25-42.
- Schmitt, T.L., Sims-Giddens, S.S., Booth, R.G. (2012). Social media use in nursing education. *Online J Issues Nurs*, 17(3):2.
- Schoening, A.M., Sittner, B.J., Todd, M.J. (2006). Simulated clinical experience nursing students' perceptions and the educators' role. *Nurse Educator*, 31(6): 253-258.
- Seaman, J., Tinti-Kane, H. (2013). Social media for teaching and learning. *Pearson Social Media Survey, 2013*;1-34.
- Simonson M., Smaldino S., & Zvacek S. (2015). Teaching and learning at a distance. *Foundations of distance education (Sixth Edit)*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Simonson, M., Smaldino, S., & Zvacek, S. (2015). Teaching and learning at a distance. *Foundations of distance education (Sixth Edit)*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Süt, H.K., Küçükaya, B. (2016). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *HEAD*, 13(3):235-243.
- Şendir, M., Çelik S, Dişsiz M, Güney R, Açıksoz S, Kolcu M, Bektemür, G. (2018). Hemşirelik eğitimi ve uygulamasında yeni bir yaklaşım: Hemşirelik eğitimi ve uygulamasının bütünleşmesi. *JAREN*, 4(2):92-99.
- Şenvuva, E. (2011). Trends towards distance education of nursing education in Turkey. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 12(4):147-156.

- Şenyuva, E. (2013). Nursing student's view about distance education. *International Online Journal of Educational Sciences*, 5(2):409-420.
- T.C. Resmi Gazete. (2008). Doktorluk, Hemşirelik, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Yönelik Yönetmelik., 26775, 2 Şubat 2008.
- Taylor, J.H. (2003). Facilitating Distance Learning in Nurse Education. *Nurse Educ Prac.*, 3(1):23-29.
- Terzioğlu, F., Kapucu, S., Özdemir, L., Boztepe, H., Duygulu, S., Tuna, Z., ve ark. (2012). Simülasyon yöntemine ilişkin hemşirelik öğrencilerinin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 2012; 19(1): 16-23.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Nobel Yayıncılık p.25-74
- Wang, C., Cheng, Z., Yue, X.-G., McAleer, M. (2020). Risk Management of COVID-19 by universities in China. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(2):36. <http://doi.org/10.3390/jrfm13020036>
- Yıldız, M. (2015). Uzaktan eğitim programlarında ders veren öğretim elemanlarının uzaktan eğitime yönelik bilgi, inanç ve uygulamaları arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*; Ankara.
- Yıldız, R. (2004). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Yu, S., Yang, K.F. (2006). Attitudes toward web-based distance learning among public health nurses in Taiwan: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 43(6):767-774.
- Ziv, A., Small, S.D., Wolpe, P.R. (2000). Patient safety and simulation based medical education. *Medical Teacher*, 22(5):489-95.